

KAPITEL 5

KOMPOSITION OG FREMSTILLINGS- FORMER

Når man analyserer kompositionen i en tekst, så undersøger man tekstens opbygning, og det betyder helt konkret rækkefølgen af de forskellige begivenheder. Dertil undersøger man de enkelte dele, teksten består af, dvs. at man undersøger tekstens fremstillingsformer og dermed tekstens indhold. En analyse af en novelles forskellige fremstillingsformer siger isoleret betragtet ikke så meget om, *hvad* der siges, men siger noget om *måden*, noget siges på.

Komposition

Det er en god ide at begynde med en analyse af tekstens ydre komposition, dvs. tekstens opsætning på siden, hvis dette er noget, forfatteren bevidst har arbejdet med. I "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" lader Blicher hændelser optræde som dagbogsnotater. Virkningen af dette hører med til en ydre kompositionsanalyse.

En indre kompositionsanalyse kan forholde sig til, hvorvidt en tekst følger

den kronologiske opbygning med en begyndelse, en midte og en afslutning, sådan som Aristoteles (384-322 f.v.t.) påpegede, at de fleste episke tekster kronologisk udfoldes. Når man har undersøgt dette, er det vigtigt at følge op med svaret på følgende spørgsmål: Hvad får Blicher ud af at afvige fra eller følge denne typiske form for komposition? I forlængelse af dette er det helt centralt i en kompositionsanalyse at sætte fokus på rækkefølgen af oplysninger. Rækkefølgen af, hvad der fortælles, er helt bevidst, for forfatteren vil opnå en virkning, der tvinger læserens opmærksomhed et bestemt sted hen.

Fabula og sjuzet

Litteraturforskere har netop arbejdet med betydningen af den rækkefølge, en histories begivenheder fremstilles i, og benytter begreberne *fabula* og *sjuzet* (på dansk udtales ordet sju sé). Fabula svarer til den kronologiske rækkefølge af begivenhederne i en historie, dvs. *hvad* der bliver fortalt (A - B - C - D), og sjuzet svarer til den rækkefølge, begivenhederne præsenteres i i teksten, dvs. *hvordan* der bliver fortalt (D - A - B - C). Dette er en meget vigtig pointe: Vi møder en historie gennem sjuzettet (D - A - B - C) og skaber selv på den baggrund fabulaen – dvs. forståelse af historiens begivenheder (A - B - C - D).

I mange eventyr er der fuldstændig sammenfald mellem fabula og sjuzet. Teksten åbner således: "Der var engang" og slutter med: "De levede lykkeligt til deres dages ende". Kompositionen er kronologisk fremadskridende og dermed simpel. Krimien har derimod ofte en mere kompleks komposition, hvor der er forskel mellem fabula og sjuzet. Fabula er historien om forbrydelsen: hvem der begik den, hvorfor og hvordan. Sjuzet er opklaringen af forbrydelsen, hvor vi følger detektivens efterforskning. Det spændende ved at læse en krimi ligger i, at man som læser selv sammenstykker den rigtige kronologi af det skete, og derved når frem til fabulaen.

Indledningsvis kan man i sin analyse spørge: Er der sammenfald mellem fabula og sjuzet? Hvis ikke der er sammenfald, hvordan kan forholdet mellem fabula og sjuzet så karakteriseres? I Blichers noveller byttes der ofte om på kronologien af hændelser, sådan at fabula og sjuzet ikke overlapper hinanden. "Sildig opvågningen" begynder f.eks. *in ultimas res*, hvilket betyder,

at læseren får slutningen først. Teksten oplyser, at en forbrydelse er blevet begået, præcis som mange krimier begynder, og det må forfatteren have en ide med. "Sildig opvågningen" kunne være begyndt *in medias res*, således at læseren fra første side kastes ind i begivenhedernes midte, eller den kunne begynde med en klassisk introduktion af tid og sted m.m. Der er flere muligheder. Pointen er, at rækkefølgen af begivenheder ikke er tilfældig.

Et typisk kompositorisk træk hos Blicher er, at handlingerne strækker sig over mange år, og at lange tidsforløb udelades. "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" består således af to tidsafsnit: Først kommer hovedhandlingen, som er tidsmæssigt koncentreret, og efter mange års tavshed i udlandet, hvor hovedpersonen og jegfortælleren, Morten Vinge, ikke skriver i sin dagbog, konfronteres han med sin fortid, som er det, hovedhandlingen beskriver. I "Sildig opvågningen" er det tydeligt, at teksten veksler mellem oplysninger, der vedrører hovedhandlingen, og så oplysninger, som fortælleren giver på mange års afstand af det hændte. F.eks.:

“Hvad i hin tidspunkt [*hvad der dengang*] sneg sig skummelt omkring, som blot mundtligt rygter, kan gerne nu betros til papiret, med udeladelse af de pågældendes navne (...).”

Et andet typisk kompositorisk princip er, at Blicher komponerer flere fortællinger i én. Helt konkret består hans noveller ofte af flere forskellige tekster. Det gælder både for "Sildig opvågningen" og for "Præsten i Vejlbj". Det skaber både en mere kompleks komposition, en følelse af autenticitet, og at flere fortællere kommer til orde.

Det helt centrale spørgsmål er: Hvorfor denne komposition? Det kan være svært at blive klog på. Her kan det være en hjælp at forestille sig teksten i en anden komposition. På den måde bliver det tydeligere, hvad den faktiske komposition kan. En redegørelse for tekstens motiv (handlingen) og en kompositionsanalyse kan kobles sammen. Fordelen ved dette er, at en analyse af kompositionen kvalificerer redegørelsen, så redegørelsen ikke kun bliver en gengivelse af tekstens motiv. På den måde undgår man en lidt tyndbenet redegørelse, og man undgår også, at redegørelse og kompositionsanalyse nemt kommer til at ligne hinanden.

Fremstillingsformer

En analyse af fremstillingsformer kan noget andet end kompositionsanalysen. Fremstillingsformer fokuserer på de forskellige fortælleteknikker, en forfatter benytter. Her har vi valgt at fremlægge nogle af de teknikker, der især gør sig gældende for Blicher.

Blicher veksler ofte mellem en *scenisk* og en *panoramisk* fremstilling. En scenisk fremstilling svarer kort fortalt til noget, der i princippet kan foregå på en teaterscene. Fortælleren springer ikke i tid eller sted, og der fortælles i en kronologisk rækkefølge, og ofte indgår der dialog og beskrivelse. Et eksempel på en scenisk fremstilling fra "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" er, hvor fortælleren sammenligner sig med præstesønnen Jens. Det lyder således:

“ Det var nær, jeg ikke havde kendt Jens igen: En grøn kjole [*jægetøj*] havde han fået på, og en grøn fjer i hatten. "Kan du se", sagde han: "nu er jeg en jæger! hvad er du? en skolepebling, en latiner!" – "Ja Gud hjælpe os!" svarede jeg: "Med latinen er det forbi! Jeg kan blive præst der, hvor du er bisp! (...)" ”

Den sceniske fremstilling zoomer ind på personerne (eller andet). Disse nærbilleder forstørker og tydeliggør, hvordan personerne er, på baggrund af den måde, de f.eks. er klædt, som vi ser i citatet. En scenisk fremstilling medfører en opbremsning i fortælletempoet, og disse opbremsninger bruges ofte, når centrale pointer eller vendepunkter i handlingen skal udfoldes. Det fremgår netop i ovenstående scene mellem Morten Vinge og Jens, hvor Morten erkender, at der kommer et skift i de to unge mænds livsforløb.

En panoramisk fremstilling er en koncentreret *beretning*. Der er typisk tale om et sammendrag af længere tidsforløb, og der fortælles om begivenheder fra flere steder og tider på én gang. Fortælletempoet er skruet op i forhold til den sceniske fremstilling, hvilket vil sige, at der fortælles meget på kort plads. Den panoramiske fremstilling kan indeholde refleksioner og kommentarer fra fortælleren. Fremstillingsformen giver læseren vigtige oplysninger og forudsætninger for hovedhandlingen. Ser vi på nedenstående citat fra "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", bliver 24 år komprimeret til én sætning, som fører handlingen fremad.

“

Riga, d. 2. september 1743

Skal jeg endnu opleve den dag, da jeg ser mit fødeland igen? I fire og tive [tyve] lange, sorrigfulde [sorgfulde] år, i fire og tive vintre har jeg jaget zobel og mår i Sibiriens skove! hvor mæt af livet har jeg alt længe – længe været! men jeg vil tålmodigt bie [vente] til min herre og frelser kalder mig. Han vil måske lægge mine trætte lemmer til hvile i min fædrenejord – ak! hisset [derovre] ser jeg det danske flag, korsets og frelsens dyrebare tegn! Min sjæl, lov Herren! alt hvad i mig er hans hellige navn! ”

Hos Blicher er det helt oplagt også at lægge mærke til refleksionsafsnittene. En refleksion betyder kort og godt, at man gør sig nogle tanker om noget. I “Sildig opvågningen” er der så lange passager med refleksion, at de næsten fylder mere i antal tekstsider end de dramatiske hændelser, fortælleren reflekterer over. Hvilken effekt har det?

Det er selvfølgelig ikke nok, at man opdager og kan redegøre for diverse fremstillingsformer. Det svære er at nå frem til, hvilken betydning fremstillingsformerne har. Sammen med de øvrige delanalyser af teksten leder en analyse af fremstillingsformerne frem til tekstens tema.

DISKUTER MED EKSPERTEN

Den samlede tid, begivenhederne i denne bogs tre noveller strækker sig over, er lang, og meget udelades. Kompositionen i Blichers store noveller bygger således på afgørende begivenheder, frem for fulde livsforløb. Ifølge Blicher-eksperten Thorkild Borup-Jensen giver denne komposition virkningen af noget katastrofalt og af, at livet fremstår som usammenhængende. Kan I argumentere for, at kompositionen i jeres novelle har den virkning, som Borup-Jensen beskriver i følgende citat?

[adskillige af] *Blichers noveller fremstiller tilværelsen som uigennemskuelig, tilsyneladende usammenhængende.*

Thorkild Borup-Jensen, *St.St. Blicher*, 2011